

groepswork

IN LAATSTE INSTANTIE IS ALLES EEN KWESTIE VAN KEUZE

Na het inleveren van hun hiervoor afgedrukte bijdrage voerden vier van de in dit nummer schrijvende auteurs een gesprek met elkaar over groepswork, waarbij Moer-redacteur Theo Rensman aanwezig was. De hieronder volgende weergave van dat gesprek is beslist niet volledig en ook niet altijd woordelijk; Theo Rensman selecteerde en bewerkte die gedeeltes die zijns inziens het best aansloten bij de voorafgaande artikelen. Vermeld dient te worden dat zijn verslag door de aanwezigen vóór publikatie in Moer is gelezen en goedgekeurd.

Regels

(aanwezig: Jan Schlebusch, Toine Hovens, Truus Nicolassen, Dolly Jansen, Theo Rensman)

Theo: Wat zijn voor jullie de regels van geslaagd groepswork?

Toine: Kort, in puntjes geformuleerd, voor mij 't volgende:

- * groepswork moet didactisch verantwoord zijn, dat wil zeggen 't inhoudelijke resultaat moet anders, beter zijn dan bij individueel werken 't geval zou zijn
- * 't moet tot de leefwereld van de leerling behoren; maatschappelijke relevantie van wat je doet zie ik graag, maar hoeft voor mij niet per se, niet altijd
- * iedereen moet zich bij groepswork individueel kunnen ontplooien, moet ook zelf z'n gangetje kunnen gaan
- * er moet afwisseling in de taak zitten; 't moet bijvoorbeeld niet al-

leen gaan om informatie verwerven, ook andere aspecten moeten dan aan bod komen

- * 't moet op een bepaald publiek gericht zijn, niet zo maar in de lucht hangen; dat heb je wél als de leraar het op z'n eentje nakijkt en dan in de kast zet

- * er moet een vrij duidelijke planning zijn, van tevoren, en gelijk in het begin een taakverdeling – waar je overigens gaandeweg best van af mag wijken

- * de samenstelling van de groepjes moet wisselen. Dat regel ik zelf wel een beetje, zodat leerlingen met verschillende mensen te maken krijgen gedurende een aantal jaren. 't Lijkt me helemaal niet zo kwaad als je als leerling merkt dat je met de een goed kunt samenwerken en met de ander veel minder.

Jan: Je bewijst er leerlingen wel een dienst mee, als je ze een beetje stimuleert de patronen van wie met wie omgaat te doorbreken. Je mag ze best wel over een drempeltje heen helpen.

Dolly: Akkoord, maar intussen zit jij als docent wel voor te schrijven wie 't met elkaar moeten kunnen vinden. Dat heb ik ook in mijn artikel geschreven: ik maak zelf eigenlijk ook 't liefste uit met wie ik wil samenwerken!

Jan: Dat gevoel heb ik eigenlijk helemaal met dat groepswork. Ik zit steeds maar te bepalen wat goed voor de leerlingen is. Als ik me af en toe eens indenk hoe ik dat zélf zou ervaren ... maar ja, (*ironisch*:) ik ben ook niet goed opgevoed, vroeger had je dat allemaal nog niet, anders had ik er nou vast geen moeite mee.

Toine: Ik heb nog een laatste punt, maar ben daar niet helemaal zeker over: – groepswork moet niet te lang duren. Ik denk bijvoorbeeld dat het groepswork zoals Jan dat in zijn artikel beschrijft, van Kerstmis tot Pasen, te lang duurt.

Jan: Nou, dat het zo lang duurt heeft alles te maken met onze doelstellingen, bijvoorbeeld dat de leerlingen tenminste de tijd krijgen om zélf oplossingen voor hun problemen te vinden. Pas dan wordt het voor hun een positieve ervaring.

Dolly: Als ik het net zoals Toine puntsgewijs moet zeggen, dan doe ik het zo:

- * je moet je eerst afvragen wat je eigenlijk met groepswork wilt, waarom je er in feite aan gaat beginnen

- * vervolgens moet groepswork functioneel zijn, niet alleen sociale doelen nastreven. Je moet er ook echt iets mee bereiken dat zinvol is en dat je niet individueel óók kunt. 'Nou gaan jullie allemaal in groepjes voor jezelf die tekst zitten lezen' dat is voor mij natuurlijk géén groepswork.

- * 't ingrijpen van de begeleider in het kleuteronderwijs en het basisonderwijs is volgens mij heel anders dan wat ik opmaak uit die andere

artikelen. De rol van zo'n begeleider is veel belangrijker, je kunt jezelf nauwelijks overbodig maken.

Toine: Dat geldt voor mij toch ook wel. Ik constateer permanent dat leerlingen hulp nodig hebben en daar om komen vragen en daar geef ik gehoor aan.

Jan: Ik ben net zo goed steeds bezig een sfeer van rust, regelmaat, veiligheid te creëren.

Theo: Is dat een kwestie van het opbouwen van een goede relatie tussen docent en leerlingen, om minder geleid groepswork later mogelijk te maken?

Jan: En ook wel een goede relatie tussen leerlingen en leerstof. Als je in een klas met leerlingen, die je nog niet kent, bijvoorbeeld begint met te zeggen: 'nou, jongens, ga maar eens wat uitzoeken', dan is de reactie: 'o, wist je zelf niks? We krijgen geen les en de leraar weet niet wat we moeten doen.' Je moet in elk geval duidelijk maken, als je zo iets nastreeft, dat je 't niet zegt omdat je niks anders weet.

Dolly: Die relatie tussen docent en leerlingen, die nu wordt aangehaald, kom je ook tegen in het stuk van Cathrien Pouw en dat was op onze P.A. ook zo: af en toe wil je best iets doen voor een leraar omdat hij zo aardig is — dat vind ik in elk geval niet de goede manier waarop je een klas aan het werk moet krijgen.

Jan: Het ligt voor mij meer in de sfeer van integriteit, betrouwbaarheid. Als je andere mensen wél belazert, dan moet je in elk geval maar proberen dat met je leerlingen níet te doen. Als je bijvoorbeeld te maken hebt met kwesties tussen ouders en kinderen, dan vind ik het ontzettend belangrijk dat je principieel solidair bent met de kinderen en je niet met de ouders gaat identificeren.

Dolly: Nog een laatste puntje: ik mis in diverse stukken eigenlijk wat de kinderen er zélf van gevonden hebben. Dus:

* je moet duidelijk evalueren, zelf, en ook samen met je leerlingen.

Truus: Regeltjes of puntjes geven voor 't kleuteronderwijs, dat zie ik voor mij niet zo erg zitten. Je hebt in het kleuteronderwijs eigenlijk geen erg hoge verwachtingen aangaande het groepswork.

Theo: In je artikel had je die wel?

Truus: Ja, van al die dingen hebben we ook geleerd dat je al heel tevreden moet zijn als er al wat gebeurt met groepen, dat dat zonder meer al goed is. De individuele ontwikkeling van de kleuters, dat is een ontzettend belangrijk gegeven, daar kun je niet zo maar aan voorbijgaan.

Theo: Wat voor instelling moet je hebben om op een kleuterschool met groepswork bezig te zijn?

Truus: 't Komt vooral aan op openheid. Ik ken diverse oudere kleuterleidsters, die pakken het nog helemaal klassikaal aan, geen spoor van groepswork. 't Gekke is dat die mensen ook heel benauwd zijn

om je eens in hun klas te laten kijken, hoe het er bij hun toe gaat. Bij mij mag iedereen komen. Als ouders bijvoorbeeld eens een kijkje willen nemen, dan kan dat altijd – als ze maar niet op een stoel gaan zitten kijken, maar gewoon meehelpen. Dat er een goede sfeer hangt, een sfeer van vertrouwen, dat is voor mij eigenlijk de hoofdzaak en beslist een voorwaarde om tot geslaagd groepswork te komen.

Middel of doel?

Jan: Ik kom ook niet zo precies met puntjes. Laat ik het zo zeggen: aan groepswork kun je steeds twee aspecten onderscheiden: het concrete resultaat waar ze naar toe werken, en het aspect van de houdingen, vaardigheden. Vooral die houdingen en vaardigheden moeten in mijn lessen groepswork op een andere manier aan bod komen dan wanneer ik anders lesgeef. Een houding van stilzitten en luisteren kun je natuurlijk gemakkelijk opleggen. Maar houdingen die leerlingen bij groepswork nodig hebben, moeten ze voor een groot deel zelf bepalen, zelf leren hanteren en ontwikkelen. En dat is gelijk een duidelijke doelstelling van mijn kant.

Theo: Dat cognitieve aspect zit ook heel duidelijk in je artikel, is dat óók een noodzakelijke voorwaarde voor geslaagd groepswork?

Jan: Op een school als de onze kom je daar moeilijk onderuit, maar het is niet inherent aan groepswork. Dat is ook het zwakke punt, dat op een school, waar toch al erg in die richting gewerkt wordt, de concretere doelstellingen weer erg op cognitief vlak liggen.

Dolly: Sluit je dan eigenlijk niet aan bij de beginsituatie van de leerlingen, omdat ze dat nou eenmaal gewend zijn? Als ik op de basisschool tegen de kinderen zou zeggen: ga maar aan de slag en het is niet zo belangrijk wat er uit komt, dan denk ik dat ze zich wel flink belazerd zullen voelen.

Jan: Daar heb je wel gelijk in, ja. Als ik tegen ze zou zeggen: 'maak maar iets moois' en verder niks, dan krijg je het verwijt: 'daarvoor zitten we hier niet, wat hebben we er aan?' Het doen van die dingen moet ook geaccepteerd worden, het moet als nuttig ervaren worden. Je moet hoe dan ook aansluiten bij de leefwereld van de leerling – of misschien zelfs alleen maar bij de onderwijservaring die ze op dat moment hebben, hoe zwak dat op zichzelf ook mag zijn!

Toine: Het accent ligt bij mij toch duidelijk anders dan bij Jan. Het gaat er om of het proces belangrijker is of het eindprodukt en dan kies ik voor groepswork als didactisch hulpmiddel, om tot een beter eindprodukt te komen dus. De ondertoon van wat Jan zegt en zeker ook zijn hele artikel, daarin beluister ik een bijna therapeutische instelling ten opzichte van groepswork. Ik vind dat ik groepswork in een klas kan gebruiken om een beter resultaat te bereiken en als dat

er niet in zit, dan gebruik ik het ook niet.

Theo: Is dat resultaat dan iets dat zich alleen maar op cognitief vlak bevindt?

Toine: 't Is natuurlijk een kwestie van accent. Mijn algemene onderwijsdoelstelling is proberen een beetje harmonieuze mensen 'af te leveren', voor zover ik dat kan. Dat is dan mogelijk door inhoudelijk wat bij te brengen, maar ook affectief en ik probeer juist in mijn groepsopdrachten dat cognitieve (is: wat meer van de wereld te weten komen) af te wisselen met je gevoel verder ontwikkelen en zo krijg je een wisselwerking tussen die twee. Vandaar die afwisseling in de opdrachten; het beoogde resultaat is dat leerlingen wat weerbaarder de maatschappij ingaan.

Theo: Groepswork is voor jou dus ook wel meer dan alléén maar een didactische werkvorm?

Toine: Groepswork op zichzelf heeft natuurlijk ook een zekere waarde. Voor mij zit de waarde in éérste instantie in het inhoudelijke. Daarbij is het natuurlijk belangrijk te ontdekken dat je bijvoorbeeld je mening een beetje moet herzien, in een groep. Als het goed is merk je dan als leerling dat je daar wat aan hebt, dat je nu en later wat sterker staat in de maatschappij, dat je eigenlijk een beetje 'beter' mens aan het worden bent. Deze dingen gaan in mijn lessen allemaal vrij impliciet.

Jan: Als je kijkt naar dat eerste stencil van ons, dat ook bij mijn artikel zit, dat begint in feite met expliciteren, dat legt uit waar het voor is, wat we willen. Mij is opgevallen dat dat soort doelstellingen wel erg duidelijk is overgekomen bij onze leerlingen. Misschien staan ze, als je duidelijk expliciteert van tevoren, een heel stuk minder argwanend tegenover datgene wat je met ze van plan bent.

Toine: 't Is ook wel een beetje persoonlijk bepaalde zaak. Ik wil mijn leerlingen graag zo vrij mogelijk laten binnen dat toch al zo door mij geleide proces. Ik voel er daarom eigenlijk niets voor nog tegen ze te zeggen: 'nou gaan we dit of dat doen, want ik zou graag willen dat jullie later, als je in de maatschappij komt, beter je mond open kunt trekken tegen je baas' of zo.

Jan: Het ligt er natuurlijk aan hoe je zoiets opzet. Dat voorbeeld van jou, dat is helemaal voorgeprogrammeerd, daar zit helemaal geen ruimte in. Maar zoals wij dat in Silvolde hadden opgezet, dat duurde zo lang, daar liep je als leerling altijd tegen de vraag aan: 'waarom lukt het niet, waarom gaat het in godsnaam zo slecht met ons?', of de leraren het er nou expliciet over hadden of niet. De groep werd gewoon gedwongen te praten over groepswork zelf, over de 'andere' doelstellingen. Je hoeft er dus echt geen preken bij af te steken of zo.

Theo: 't Besef komt dus door de ervaring, maar jij hebt als docent wel voorzien, geregeld dat die ervaring er komt?

Jan: Ja, in het begin heb ik ze dat stencil gegeven, en er verder niet over gepraat, alleen zonodig wat verduidelijkt. Als ze 't ermee eens waren konden ze gewoon beginnen. Ik ging ervan uit dat ze zelf bij die dingen terug zouden komen, en dat was ook zo.

Kleuters ongeschikt voor groepswerk?

Truus: Als ik de discussie tot nu toe overzie en ik denk ook aan de artikelen die ik gelezen heb, dan constateer ik dat in het kleuteronderwijs de nadruk veel meer ligt op het vóórbereiden van groepswerk dan op het eigenlijke groepswerk zelf. Wij zijn eigenlijk steeds bezig de kinderen te léren samen te werken, samen te spelen, etc.

Toine: Wat is nou jouw motivering om toch met groepen te werken?

Truus: We doen 't om de kinderen al van jongs af aan te laten ervaren dat ze iets met elkaar kunnen doen. Dat móet gewoon, als je samen in een ruimte zit, dan héb je te maken met elkaar.

Toine: Een beetje kunstmatig komt 't bij mij wel over. Ik bedoel dit: in onze stukken constateer ik de volgende structuur: kleuterschool en basisschool, daar lukt groepswerk eigenlijk niet zo, dat hoort kennelijk nog niet bij die leerlingen. Dat verbaast me eigenlijk niet zo erg. Kleuters en ook leerlingen van de basisschool lijken me erg met zichzelf bezig, met hun individualistische zelf worden. In mijn stuk gaat het om leerlingen, die wat ouder zijn en daarom wél in staat samen te werken, zij het in een behoorlijk geleid systeem. Dan krijg je de stukken van Jan en Cathrien en daarbij zeg je: die leerlingen zijn ouder, hebben een groter abstraheringsvermogen, ook meer ervaring met werken in groepen, die kunnen dus wat vrijer gaan werken en dan kom je uit bij projectmatig werken.

Truus: Mijn ervaring is in elk geval dat het helemaal niet zo kunstmatig is. Op het eind van de kleuterschool gaat het gewoon erg leuk, dus het kán en de kinderen ervaren het ook zélf als zinvol. Ze vragen er constant naar, wanneer we weer eens samen iets gaan doen, en dat heeft ons de ogen geopend om zo veel als mogelijk is daar aan te gaan werken.

Jan: Het gaat denk ik, om de fundamentele beginvraag 'samenwerken of niet'. Die heeft alles te maken met je eigen mensbeeld, je waarden. 't Is bijna een kunstmatig gebeuren, het hele opvoeden is kunstmatig. Leg je de nadruk op het zoveel mogelijk als individu bezig zijn, of op het sociaal functioneren? Dat is een kwestie van keuze. Kies je voor dat laatste, dan moet je je zo opstellen dat het vanzelfsprekend is, niks meer en niks minder, dat je dingen samen doet en dat je rekening houdt met anderen. En dat kun je niet leren via theoretische beschouwingen en zo, maar door het van ze te eisen. Daar moet je mee beginnen ooit, dat duurt dan een tijdje voor het een beetje lukt, maar

als het niet zo lukt in het begin, dan is dat toch een noodzakelijke fase in de hele opvoeding.

Theo: Maar moet je dan niet, zoals Toine suggereert, die vormen van groepswork aanbieden, die passen bij een bepaalde leeftijd, ontwikkeling?

Jan: Je moet het uiteraard niet zó doen dat ze alleen maar in de gaten krijgen dat het eigenlijk niet kán. Maar het gevaar van Toine's redenering zit 'm voor mij hier in: leerlingen werden vroeger (en worden nog steeds), zolang ze niet gewend waren samen te werken, geplaatst voor werkvormen waarbij dat juist expliciet verboden was: niet afkijken, luisteren, niet met elkaar praten. Die werkvormen dwingen ze gewoon de andere kant uit. Je kunt niet alleen maar zeggen: 'aan bepaald groepswork zijn ze nog niet toe'; je moet je tegelijk afvragen of je een alternatief hebt, en of het alternatief dat je zogenaamd hebt niet heel erg de andere kant uit werkt. Daarom vind ik het bijvoorbeeld erg belangrijk dat je het als vanzelfsprekend beschouwt dat er in de klas wél gepraat mag worden, tenzij er heel duidelijke redenen zijn waarom het niet kan. Dan werk je tenminste niet de andere kant uit.

Theo: Nog even terug naar de vraag of groepswork moet zijn afgestemd op de leeftijd van je leerlingen. In het artikel van Dolly is dat een van de kernproblemen. Je schrijft dat je (achteraf gezien) groepswork had willen zien, terwijl je niet meer beoefende dan groepsonderwijs. Mijn vraag is of je jezelf dat wel zo kwalijk moet nemen: kán het wel anders met leerlingen van 9, 10 jaar?

Dolly: Mijn ervaringen momenteel liggen duidelijk in de richting van groepsonderwijs. Ik geef sinds augustus les in een eerste klas, iedereen moet nog leren lezen en dan ben je al blij als je er een beetje orde in hebt, in die zin, dat iedereen daar mee bezig is. Daar gaat zo veel energie in zitten dat je niet meer aan andere dingen, zoals bijvoorbeeld groepswork, toe kúnt komen. Bovendien ben jij als persoon voor die klas de belangrijkste, jij moet zeggen wat er moet gebeuren, punt uit.

Jan: In je stageverslag heb je in elk geval momenten aangegeven waarop het beter had gekund. Je schrijft 'achteraf bekeken hadden we de zaak stop moeten zetten om de gebleken concurrentiezucht te bespreken'. Zoiets zou je natuurlijk een volgende keer, in een vergelijkbare situatie, wél kunnen doen.

Dolly: Dat kwam ook doordat je met een stage bezig was, met z'n drieën, dan ben je eigenlijk alle drie met een apart groepje aan de gang en kun je moeilijk overleggen wat je precies met de hele klas moet gaan doen.

Moet je samenwerken met collega's?

Theo: We hebben nu in het algemeen gediscussieerd, over doelstellingen met name, ik heb tot slot nog drie aspecten, waarover ik graag jullie mening wil horen. De eerste vraag luidt: moet je op je eentje, als beginnend leraar bijvoorbeeld, starten met groepswork op een school, waar helemaal niets in die richting gebeurt?

Toine: Jawel hoor, al is het fijn als er een bepaalde context is op die school, als er toch al enigszins, door sommigen, in zo'n richting gedacht wordt.

Jan: 't Hangt ook af van de manier waarop je een klas laat werken. Laat je ze bijvoorbeeld met elkaar overleggen of niet, of laat je ze voortdurend individueel werken? Er zijn van die kleine opstapjes – en er zijn er best veel – waarmee je de grenzen kunt verruimen. Een volledige overgang naar goed groepswork, dat kun je niet in één klap doen, zo van: 'gisteren vertelde ik jullie nog alles wat er moet gebeuren en vandaag beginnen we met een geheel open project'. Maar je kunt beter niet op anderen gaan zitten wachten, je moet het zelf starten en er is altijd wat mogelijk. Als je je eigen doelstellingen goed in de gaten houdt, dan weet je best in welke richting je die kleine stapjes moet zetten.

Theo: Is het in dat verband verstandig duidelijke voorlichting te geven aan je collega's over wat je aan het doen bent?

Jan: Ik vraag me af of dat altijd zo verstandig is. Een nadeel is dat iedereen gelijk denkt: 'hé, die doet wat raars', terwijl je er van uit moet gaan dat je iets doodnormaals aan het doen bent.

Theo: Een tweede vraag mijnerzijds betreft de diverse problemen, die in de artikelen in dit nummer voorkomen. Heeft iemand misschien een 'oplossing' voor een probleem, dat hij in het stuk van een ander heeft aangetroffen?

Jan: In dat stuk van Cathrien gaat het met name over de kwestie: wanneer moet je nou in contact treden met groepjes? Daar heb ik zelf ook erg mee gezeten. Ik denk, dat je met zo'n soort opzet als die van ons op het Isala College gewoon maar moet proberen een permanent contact met groepjes te onderhouden, gevraagd en ongevraagd. Als je het alleen maar doet op momenten dat je denkt, dat 't mis gaat, dan is 't veel te officieel, veel drukkender dan wanneer ze eraan gewend zijn dat je erbij zit zonder dat je 't voor hun regelt. Ze moeten aan jou wennen. Hoe meer je je terugtrekt, hoe sterker je eigenlijk in je rol van leraar blijft steken.

Theo: Is het goed om je eigen onzekerheid op zo'n punt gewoon aan de klas te vertellen: "t Is mijn taak jullie te helpen, maar ik vind het moeilijk precies uit te maken wanneer jullie mij nodig hebben'?

Jan: Dat kan prima, maar je moet uitkijken dat je niet gaat lijken op

een dominee die zegt: 'Ik ben ook maar een mens en ik weet het ook niet zeker.' Je moet altijd erg voorzichtig zijn dat je geen uitspraken doet die je niet waarmaakt. Je moet niet zeggen: 'ik weet het evenmin als jullie', als je het wél weet. Je moet die zaken in ieder geval zuiver proberen te houden, anders werkt het dodelijk voor je pogingen op gelijk niveau te gaan staan.

Dolly: In het basisonderwijs kún je zoiets niet eens zeggen, je stáát er gewoon ver boven.

Theo: Tot slot nog deze vraag: *Moer* is natuurlijk een tijdschrift voor moedertaalonderwijs en groepswerk is een algemeen onderwijsthema. Valt daar nog iets over te zeggen, over de combinatie moedertaalonderwijs en groepswerk, is dat wat anders dan bijvoorbeeld wiskunde en groepswerk?

Dolly: Op de basisschool valt natuurlijk alles onder moedertaalonderwijs.

Toine: Daar heb ik niet zo'n zicht op. Kun je bij wiskunde in groepen werken? 't Zal wel, maar ik heb het nog niet gezien. Bij een vak als geschiedenis gaat het best, dat kan ik wel zeggen, omdat dat bij mij op school inderdaad plaatsvindt.

Jan: Groepswerk, overleggen met elkaar, is altijd bezig zijn met moedertaal. Het probleem is, dat op de middelbare school geen gezamenlijke doelstellingen bestaan, behalve uiterst vage, waarmee je niks kunt doen. Vrijwel geen leraar buiten het eigenlijke moedertaalonderwijs hanteert doelstellingen in de richting van moedertaalonderwijs, terwijl dat toch zou moeten. Het is wel zo, dat je leerlingen niet moet belazeren: als ze bepaalde dingen moeten leren, zoals bij diverse vakken het geval is, en die dingen kunnen ze beter op een andere manier doen, en ze niet in groepen laten werken terwijl je eigenlijk haast hebt en allerlei dingen moet uitleggen. Daar help je leerlingen helemaal niet mee, dan stel je je helemaal op een ander niveau, je werkt ze alleen maar tegen. Maar goed, veel van die andere vakken zijn gedwongen de algemene doelstellingen min of meer als luxe te beschouwen. Onze kennismakingslessen voor 4-havo, daarin zitten doelstellingen van de hele school. Wij moedertaalleraren kunnen ons dat kennelijk permitteren. De andere vakken doen er ook wel iets aan, maar verhoudingsgewijze te weinig.

Theo: Toch zijn er zat collega-neerlandici in den lande, die zich dat ook niet kunnen permitteren omdat ze op dat moment uitgebreid Henric van Veldeke moeten behandelen.

Jan: Inderdaad. In laatste instantie is alles een kwestie van keuze.

Theo: Mijn keuze is nu om jullie te bedanken voor je bijdrage aan de discussie.